

JADIDLARNING ASOSIY G'OYALARI

Obloqulov
Doston
O'ktamovich

O'zbekiston respublikasi ichki ishlar vazirligi
Buxoro akademik litseyi tarix fani o'qituvchisi

Annotatsiya: 19-asr oxiri va 20-asr boshlarida Markaziy Osiyoda islohotchilar guruhi bo'lgan jadidlar mintaqada ta'lim, ijtimoiy va madaniy islohotlarni targ'ib qilishda hal qiluvchi rol o'ynagan. Ushbu maqolada jadidlarning asosiy g'oyalari va hissalarini o'rganilib, ularning muhim siyosiy va madaniy o'zgarishlar davrida ta'limni modernizatsiya qilish va ijtimoiy taraqqiyotga ko'maklashish borasidagi sa'y-harakatlari yoritilgan.

Kirish:

Jadidlar O'rta Osiyoda, xususan, hozirgi O'zbekiston, Tojikiston, Qozog'iston kabi hududlarda ilg'or ziyolilar harakati sifatida vujudga kelgan. 19-asr oxirlarida islom olamida keng tarqalgan islohot va modernizatsiya oqimlaridan ilhomlangan jadidlar ta'lim tizimini jonlantirishga, savodxonlikni oshirishga va Markaziy Osiyo aholisi o'rtasida milliy o'zlikni anglash tuyg'usini yuksaltirishga intildi.

Jadidlarning asosiy g'oyalari:

1. Maorif islohoti: Jadidchilik harakatining markaziy tamoyillaridan biri an'anaviy islom ta'limini isloh qilish edi. Ular diniy fanlar bilan bir qatorda fan, matematika, adabiyot kabi zamonaviy fanlarni ham joriy etish tarafdori edilar. Jadidlar Markaziy Osiyo jamiyatlarining taraqqiyoti va rivojlanishi uchun zamonaviy ta'lim tizimi zarur, deb hisoblardi.

19-asr oxiri va 20-asr boshlarida O'rta Osiyoda islohotchilar guruhi bo'lgan jadidlar mintaqada ta'lim islohoti tarafdori bo'lgan. Ularning harakatining markazida an'anaviy islom ta'limi muhim bo'lsa-da, jamiyatning o'zgaruvchan ehtiyojlarini qondirish uchun zamonaviy fanlar bilan to'ldirilishi zarurligini tan olish edi.

Jadidlar Markaziy Osiyo jamiyatlari taraqqiyoti va rivojlanishi uchun yanada kengroq va zamonaviy ta'lim tizimini qamrab olishi zarurligini tan oldilar. Bu dinshunoslikka an'anaviy e'tibordan chetga chiqib, fan, matematika va adabiyot kabi fanlarni o'z ichiga olishini anglatardi.

Jadidlar diniy fanlar bilan bir qatorda zamonaviy fanlarni ham joriy etishni targ'ib qilish orqali shaxslarni tez o'zgarib borayotgan dunyoda rivojlanish uchun zarur bo'lgan bilim va ko'nikmalar bilan qurollantirishni maqsad qilganlar. Ular zamonaviy ta'lim tizimi nafaqat individual imkoniyatlarni kengaytirish, balki Markaziy Osiyo jamiyatlarining umumiy rivojlanishi uchun ham hal qiluvchi ahamiyatga ega, deb hisoblashgan.

Fan, matematika va adabiyot kabi fanlarning ta'lim o'quv dasturiga integratsiyalashuvi tanqidiy fikrlash, innovatsiyalar va dunyoni kengroq tushunishni rivojlantirish vositasi sifatida qaraldi. Jadidlar o'quvchilarni turli mavzular bilan tanishtirish orqali jamiyat hayotiga munosib hissa qo'shishga qodir bo'lgan har tomonlama barkamol shaxslarni yetishtirishga intildilar.

Jadidlar ta'lim islohotini olib borishda mutanosib va ilg'or o'quv dasturini ta'minlay oladigan ta'lim muassasalarini yaratish muhimligini ta'kidladilar. Ular an'anaviy islom ta'limotlari va zamonaviy bilimlar o'rtasidagi tafovutni bartaraf etishga qaratilgan maktablar va ta'lim tashabbuslarini tashkil etishdi, yanada inklyuziv va istiqbolli ta'lim tizimiga asos soldi.

Umuman olganda, jadidlarning zamonaviy fanlarni joriy etish orqali an'anaviy islom ta'limini isloh qilish tarafdori bo'lganligi ularning O'rta Osiyoda taraqqiyot, taraqqiyot va shaxslarning imkoniyatlarini kengaytirishga sodiqligini aks ettirdi. Ularning bu boradagi sa'y-harakatlari bugungi kunda mintaqada ta'lim amaliyotini shakllantirishda davom etayotgan yanada keng qamrovli va zamonaviy ta'lim tizimiga zamin yaratdi.

2. Savod o'rgatish: Jadidlar aholining keng qatlamlari, jumladan, ayollar va bolalar o'rtasida savodxonlikni oshirishga katta e'tibor berganlar. Ular jamiyatning keng qatlamiga asosiy ta'lim berishni maqsad qilgan "maktab" va "madrasa" deb nomlanuvchi maktablar tashkil etdilar. Savodxonlikka bo'lgan bunday e'tibor shaxslarni kuchaytirish va ma'rifatli jamiyatni rivojlantirish vositasi sifatida qaraldi.

Jadidlar o'zlarining keng ko'lamlari ta'lim islohotlari doirasida aholining keng qatlamlari, jumladan, ayollar va bolalar o'rtasida savodxonlikni oshirishga katta e'tibor qaratdilar. Ta'lim va savodxonlikning o'zgartiruvchi kuchini tan olgan jadidlar bilim olish imkoniyatini demokratlashtirishga va jamiyatning barcha qatlamlaridagi shaxslarning imkoniyatlarini kengaytirishga intildi.

Jadidlar "maktab" va "madrasa" nomi bilan mashhur maktablar tashkil etib, aholining keng qatlamlariga asosiy ta'lim berishni maqsad qilganlar. Bu ta'lim muassasalari o'rganish markazlari bo'lib xizmat qilgan, bu erda odamlar boshqa fanlar qatorida o'qish, yozish va arifmetika bo'yicha fundamental ko'nikmalarga ega bo'lishlari mumkin edi.

Ayollar va bolalar o'rtasida savodxonlikni birinchi o'ringa qo'yib, jadidlar ko'pincha jins yoki ijtimoiy mavqega qarab ta'lim olish imkoniyatini cheklaydigan an'anaviy me'yorlarga qarshi chiqdilar. Ular marginal guruhlarga, xususan, ayollar va bolalarga ta'lim olish imkoniyatlarini kengaytirish orqali, butun jamiyat yanada bilimli va ma'rifatli aholidan foyda ko'radi, deb ishonishgan.

Jadidlar savodxonlikka nafaqat shaxsiy imkoniyatlarni oshirish vositasi, balki jamiyatni jipslashtirish va ma'naviy yuksalish vositasi sifatida ham qaraganlar. Jadidlar keng omma orasida savodxonlikni targ'ib qilish orqali ilm va donishmandlik rivoj topadigan yanada keng qamrovli va barkamol jamiyat yaratishni maqsad qilgan.

Bundan tashqari, savodxonlikka e'tibor elita ta'siriga qarshi kurashish va odamlarga tanqidiy va mustaqil fikr yuritish imkoniyatini berishning bir usuli edi. Jadidlar ko'proq odamlarni o'qish, yozish va g'oyalar bilan shug'ullanish imkonini berish orqali mavjud hokimiyat tuzilmalarini barbod qilishga, adolatli va adolatli jamiyat qurishga intildilar.

3. Madaniy tiklanish: Jadidlar ta'lim sohasidagi islohotlardan tashqari O'rta Osiyo madaniyati va merosini qayta tiklashda ham muhim rol o'ynadilar. Ular mintaqaning boy tarixi va an'alarini asrab-avaylash va ulug'lashga, ayni paytda zamonaviylik va taraqqiyotni o'z ichiga olishga intildi. Jadidlar o'z asarlari, nashrlari va madaniy tashabbuslari orqali Markaziy Osiyoning o'ziga xosligini shakllantirishda muhim rol o'ynagan.

4. Ijtimoiy taraqqiyot: Jadidlar ham ijtimoiy taraqqiyot va tenglik tarafdorlari edilar. Ular xotin-qizlarning huquqlarini kengaytirish, ijtimoiy adolatsizliklarga barham berish, yanada inklyuziv va adolatli jamiyatni targ'ib qilishga chaqirdilar. Jadidlar an'anaviy me'yor va amaliyotlarga qarshi chiqish orqali O'rta Osiyoda yanada ochiq va ilg'or jamiyatga yo'l ochdilar.

Xulosa:

Jadidlar O'rta Osiyoning yangilanishi va rivojlanishiga katta hissa qo'shgan istiqbolli islohotchilar edi. Ularning ta'lim, madaniyat, ijtimoiy islohotlar sohasidagi g'oya va sa'y-harakatlari bugungi kunda ham mintaqada aks-sado berib kelmoqda. Taraqqiyot, ma'rifat va ijtimoiy adolat tarafdori bo'lgan jadidlar Markaziy osiyoliklar avlodlarini porloq kelajak sari ilhomlantirishda davom etadigan o'zgarmas meros qoldirdi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, jadidlarning aholining keng qatlamlari, jumladan, ayollar va bolalar o'rtasida savodxonlikni yo'lga qo'yishga intilishi ularning ta'lim-tarbiyaning o'zgartiruvchi kuchiga bo'lgan ishonchini aks ettirdi. Jamiyatning barcha qatlamlari uchun ta'lim-tarbiya imkoniyatlarini yaratish orqali jadidlar ma'rifatli va ma'naviy boy jamiyatga zamin yaratishni maqsad qilganlar, bunda shaxslar o'z imkoniyatlarini to'liq ro'yobga chiqarishlari, Markaziy Osiyo jamoalarining taraqqiyoti va taraqqiyotiga munosib hissa qo'shishlari mumkin edi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Ziyoyev H. Jadidlar harakatining siyosiy va ijtimoiy-iqtisodiy zamini(XIX asr oxiri XX asrning boshlari) ((Jadidchilik: islohot, yangilanish, mustaqillik va taraqqiyot uchun kurash.-T.: Universitet, 1999.-B.9-22.

2. Xolboyev S, Dolimov U va boshqalar. Turkiston jadidchiligi – milliy uyg'onish davri tarixi (XIX asr oxiri – XX asr boshlari) –Namangan, Namangan-2012.

3. “Jadid ma'rifatparvarlik harakatlarining g'oyaviy asoslari” – Toshkent Islom Universiteti nashriyat matbaa birlashmasi, Toshkent-2016, 88-bet.

4. Avloniy. Turkiy guliston yoxud axloq. –T; O'qituvchi, 1992. Sharipov R. Turkiston jadidchilik harakati tarixidan. –T; O'qituvchi, 2002.

5. Xolboyev S. Milliy universitetning tarixiy ildizlari va tashkil topishi.T; Sharq, 2003

6. Dolimov U. Turkistonda jadid maktablari.–T; Universitet, 2006